

ВИХОВАННЯ ВОЛЬОВИХ ЯКОСТЕЙ У МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

Е. Р. Литвинова

Херсонський державний університет, vsg_svitlana@gmail.com

Науковий керівник: кандидат психологічних наук, доцент І. О. Цілінко

Стаття присвячена проблеми виховання вольових якостей дітей у молодшого шкільного віку. Представлені рекомендації щодо розвитку вольових якостей. Розглядаються результати дослідження, направлено на вивчення впливу позиції дитини у сім'ї (старший, єдиний, молодший) на рівень розвитку його вольових якостей.

Актуальним завданням є виховання у молодших школярів морально-вольових якостей: самостійності, наполегливості, організованості, дисциплінованості.

Формування вольової сфери – це важлива умова всебічного виховання особистості дитини. Від того, як буде вихована дитина в вольовому відношенні, залежить не тільки його успішне подальше навчання в школі, а й формування життєвої позиції у цілому. Спостереження показують, що багатьом батькам властива недооцінка та нехтування важливості виховання вольових якостей з ранніх років, це призводить до встановлення неправильних взаємин дорослих і дітей, до зайвої опіки останніх, що може стати причиною ліні, несамостійності дітей, невпевненості в своїх силах, низької самооцінки та егоїзму. У бесідах з батьками вихователі помічають, що дорослих хвилюють проблеми підготовки дітей до школи, а вихованню таких якостей, як самостійність, наполегливість, батьки не надають великого значення. Тому необхідно роз'яснювати батькам дітей молодшого шкільного віку важливість своєчасного виховання вольових якостей, озброювати їх педагогічними знаннями і методами.

Протягом усього життя людина ставить багато цілей, які актуальні на тому чи іншому етапі його життя, і намагається їх досягти. Для цього необхідно

подолання перешкод, мобілізація інтелектуальних і фізичних сил людини, вольових зусиль. Таке поведінку і пов'язують з проявом вольових якостей.

Воля – психічна функція, яка полягає в здатності індивіда до свідомого управління своєю психікою і вчинками в процесі прийняття рішень для досягнення поставлених цілей . Позитивні якості волі, прояви її сили сприяють успішності діяльності. Воля - необхідний компонент всієї психічної структури особистості. Саме воля як свідома організація і саморегуляція дозволяє людині управляти своїми діями, пізнавальними процесами і почуттями [1].

Вольові якості дитина демонструє дуже рано. розвиток волі починається в ранньому віці і проходить довгий шлях. І саме сім'я відіграє найважливішу роль в її розвитку.

Ефективним засобом виховання волі є господарсько-побутова праця. Потреба в ньому виникає в дитячому садку і вдома, його життєва необхідність зрозуміла дитині. Праця виховує якості, необхідні дитині в будь-якій діяльності, в тому числі і в навчальній. Що може робити дитина 6-7 років з самообслуговування і в допомогу дорослим в господарсько-побутовій праці?

Дитина молодшого шкільного віку може: брати участь у прибиранні квартири, мити і протирати іграшки, прати лялькову білизну, допомагати дорослим у покупці продуктів і приготуванні їжі. У цьому віці прибирання дитиною своїх іграшок повинна бути звичною справою, що не вимагає нагадування. Може навчитися застеляти своє ліжко, і це стане його постійною обов'язком. Він може доглядати за своїм одягом, взуттям.

Господарсько-побутова та ручна праця, а також праця по догляду за рослинами і тваринами – найбільш ефективні для виховання у дошкільників в умовах сім'ї таких якостей, як самостійність, організованість, наполегливість, відповідальність.

Батьки в даний час прагнуть всебічно розвивати свою дитину і при цьому приділяють для цього, в достатній мірі високі вимоги, і, як правило, можуть сподіватися на те, що у дитини не буде серйозних проблем з вольовою регуляцією діяльності. Такі недоліки вольового поведінки дітей, як капризи і

упертість, які спостерігаються в дитинстві, відбуваються через здійснюються батьками помилок в вихованні волі дитини. Якщо батьки в усьому намагаються догодити дитині, виконати кожне його бажання, не пред'являючи до нього вимог, які повинні обов'язково їм виконуватися, чи не вчити його самоконтролю, то, ймовірно, в результаті у дитини буде проявлятися недолік вольового розвитку.

Інша крайність сімейного виховання вольових якостей полягає в перевантаженні дітей дуже важкими завданнями, які зазвичай не виконуються. В результаті у дитини формується звичка не доводити розпочату справу до кінця, що також є проявом слабовілля.

Діти, починаючи справу, не в змозі передбачити тих труднощів, які можуть виникнути на їхньому шляху, оцінити свої сили, вміння, знання. Якщо вони вчасно не отримують необхідної допомоги, то можуть втратити інтерес до справи і відмовитися від поставленої мети. Тому завдання дорослих надати дитині деяку допомогу, викликати у нього бажання подолати труднощі і домогтися результату.

Враховуючи наслідувальний характер дій дитини, досить важливим фактором формування вольових якостей є особистий приклад батьків, вихователів в подоланні труднощів і досягненні поставленої мети.

Основним правилом виховання дитини в сім'ї є виховання у нього свідомої дисципліни. Свідомо дисципліна виражається в усвідомленому виконанні ним суспільних норм поведінки. Виховання батьками у дитини вольових якостей є умовою для формування у нього дисциплінованості, яка не тільки допомагає розуміти необхідність дотримання певних правил поведінки в суспільстві, а саме внутрішня дисциплінованість, що виявляється в здатності регулювати і зіставляти свої бажання з умовами реальної діяльності.

За останній час збільшилася кількість першокласників, які не справляються з роботою за зразком. А саме на роботу за зразком в основному спирається навчання у першому класі. З одного боку, тут виявляються всі ті ж мотиваційні причини: небажання виконувати важкі малопривабливі завдання,

байдужість до оцінки своєї праці. З іншого боку, з роботою за зразком погано справляються ті діти, які в дошкільному дитинстві практично не займалися цим видом діяльності. З бесід з їх батьками з'ясувалося, що вони не складали кубики з фрагментами малюнка за зразками малюнків, не викладали за зразком мозаїку, не збирали конструктори за заданими картинок і просто ніколи нічого не змальовували. Зауважимо, що поширені сьогодні ігри-пазли не завжди вчать дитину працювати за зразком. Все залежить від того, як їх збирати. Якщо спочатку аналізується колірна гамма рисунка, виділяється фон, здійснюється первинна угруповання елементів, то така робота сприяє розвитку вміння працювати зі зразком. Але якщо картинка збирається методом проб і помилок, тобто, якщо дитина навмання пробує один за іншим елементи, який з яким зістикується, то такий спосіб роботи не приводить до уміння працювати зі зразком.

З роботою за правилом також в основному не справляються ті хлопці, які до школи не грали в ігри з правилами. Вперше в грі дитина вчиться підпорядковуватись правилу, коли, граючи з іншими дітьми в сюжетно-рольові ігри, він повинен виконувати свою роль згідно з установленими правилами дітьми або відповідно до зразка, побаченим в життя дорослих людей. Грав у сюжетно-рольові ігри дитина без особливих зусиль приймає на себе роль учня, якщо йому подобається в школі, і виконує правила, запропоновані даної роллю. Дитина, що не мав у своєму житті досвіду сюжетно-рольових ігор з чітким виконанням ролі, може на перших порах відчувати труднощі у точному виконанні всіх розпоряджень вчителя як щодо старанності, так і щодо дисципліни.

Але основні проблеми з роботою за правилом виникають у першокласників, не грали до школи в ігри з правилами, коли вчитель задає якесь правило, яке потім треба застосовувати в роботі [2].

Згідно з рядом досліджень, різне становище в сім'ї веде до великих відмінностей формування особистісних якостей дітей одних і тих же батьків.

Вивченням людей з різними положеннями в сім'ї займалися У. Тоум, Л. К. Форер, А. Адлер, З. Фрейд та ін.

Для порівняння рівня розвитку вольових якостей старших, молодших і єдиних дітей в сім'ї нами було проведено дослідження, в якому взяли участь 30 осіб, по 10 осіб у кожній групі в відповідно до порядку народження в родині [3].

Таблиця 1

Результати дослідження за методикою «Дослідження вольових якостей особистості» (Н. Е. Стамбулова)

Порядок народження дитини в сім'ї	Цілеспрямованість	Наполегливість і завзятість	Сміливість і рішучість	Ініціативність і самостійність	Самовладання і витримка
Єдина дитина	В-22 Г-20,6	В-20,7 Г-19,6	В-22,3 Г-20	В-20,4 Г-19,9	В-21,6 Г-20,9
Старша дитина	В-25,7 Г-26,4	В-26,7 Г-24,5	В-25,4 Г-24,4	В-25,4 Г-24,7	В-25,1 Г-25,9
Молодша дитина	В-19,4 Г-19,2	В-19,9 Г-19,7	В-17,4 Г-20	В-20,6 Г-18,6	В-19,7 Г-19,3

Дані таблиці 1 свідчать про те, що шкалою «Цілеспрямованість» у старших і єдиних дітей в сім'ї середній рівень розвитку вольового якості за показниками вираженості і генералізованності. Це говорить про те, що у них є ясні цілі і завдання, вони здатні намічати ще більш високі і складні цілі. У молодших же дітей цілеспрямованість знаходиться на низькому рівні розвитку. За шкалою «Наполегливість і завзятість» показники старших і єдиних дітей перебувають на середньому рівні, як по вираженості, так і по генералізованності. Це говорить про те, що вони виявляють волю під час досягнення поставленої мети, подолання перешкод, незважаючи на тимчасові промахи і невдачі, а також про наполегливому і постійному прагненні не йти від труднощів. У молодших же

дітей наполегливість і завзятість знаходяться на низькому рівні, т. е. їм складніше, ніж першим витримати всі невдачі і поразки, а також перенести наростаюче стомлення під час будь-якої діяльності.

Виразність сміливості і рішучості у старших і єдиних дітей знаходиться на середньому рівні, що демонструє їх здатність самостійно і вчасно знаходити і приймати зважувати рішення, не побоюючись брати на себе відповідальність, активно діяти, ризикувати. Що стосується молодших дітей, то по вираженості даних вольових якостей вони мають низький показник, що свідчить про наявні труднощі в ухваленні рішень і їх реалізації. За шкалою «Ініціативність і самостійність» старші діти виявляють середній рівень за показниками вираженості і генералізованности, що свідчить про прояв цих якостей в різних життєвих ситуаціях, умінні організувати свою діяльність, вносити в неї творчість, не піддаватися впливу людей. Єдині і молодші діти показали середній рівень розвитку по вираженості якості і низький рівень за показником генералізованности, т.е. Дані якості застосовуються ними тільки в основному, важливому виді діяльності, а в менш значущих справах вони їх застосовують мало.

За шкалою «Витримка і самовладання» у старших і у єдиних дітей в сім'ї виявлено середній рівень розвитку якостей, що вказує на здатність керувати своїми почуттями, думками, діями в умовах підвищеного емоційного збудження, сильного стомлення, непередбачених труднощів і інших негативних чинників. У молодших дітей виявлено низький рівень даних якостей за обома показниками, а значить їм важко виявляти витримку і самовладання.

Висновки. Таким чином, згідно з даними дослідження можна сказати, що у старших дітей вольові якості більш розвинені, ніж у єдиних і молодших дітей у сім'ї, і в цілому особливості сім'ї та сімейного виховання є головним фактором розвитку вольових якостей дітей.

Успішність виконання сім'єю виховної функції значною мірою залежить від виховних можливостей родини. Це комплекс різних умов та засобів, до яких слід віднести: матеріальні та побутові умови, чисельність і структуру родини;

моральний і емоційно-психологічний клімат сім'ї; рівень розвитку сімейного колективу та характер відносин між його членами; трудову атмосферу сім'ї, життєвий досвід та культурно-освітній рівень дорослих членів сім'ї; наявність вільного часу та характер організації сімейного дозвілля; особистий приклад батьків; можливість використання ЗМІ та культури; систему та характер внутрішньосімейного спілкування сім'ї з навколишнім середовищем; рівень педагогічної культури дорослих членів сім'ї; сімейні традиції; особливості професійного досвіду батьків. Все це є системою як внутрішніх можливостей сім'ї, обумовлених її структурою, емоційно-вольовими відносинами батьків і дітей, так і зовнішніх, пов'язаних взаємодією родини із соціумом.

Література

1. Иванников В. А., Барабанов Д. Д., Монроз А. В. Место понятия «воля» в современной психологии. *Вопросы психологии*. 2014. № 2. С. 15–24.
2. Смирнова Е.О. Развитие ставления до однолітків у дошкільному віці. *Питання психології*. 1996. № 3.
3. Сафонова Л. Д., Кондратьева Н. П. Особенности волевых качеств старших, младших и единственных детей в семье. *Перспективы науки 2015: сборник докладов I Международного заочного конкурса научно-исследовательских работ / под науч. ред. А. В. Гумерова*. – Казань, 2015. – С. 204–208.
4. Розвиток і виховання волі у дитини. Режим доступу www.Eurokid.com.ua